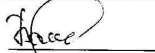

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Башкортостан
Муниципальное казенное учреждение отдел образования
муниципального района Республики Башкортостан
МБОУ Полилингвальная многопрофильная школа №9
МР Учалинский район РБ

РАССМОТРЕНО

Заседание ШМО учителей
начальных классов

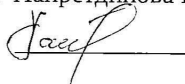

Байрамгалина З.Ш.

Протокол №1
от «31» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

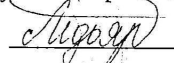
Заместитель директора по
УВР Хайретдинова Г.Л.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Мухамедьярова Э.Ф.

Приказа №27
от «31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

курса внеурочной деятельности
для обучающихся 1-4 классов

«Башкирский фольклор»

Йөкмәтке

Аңлатма	2
Дәрестән тыш эшмәкәрлектең дөйөм йөкмәткеһе.	2
Шәхси, предмет-ара һәм предмет һөҙөмтәләре	3
Дәрестән тыш эшмәкәрлектең уҡыу планындағы урыны.	4
Программа йөкмәткеһенең үзенсәлектәре.	4
Программаның йөкмәткеһе.	4
«Ата – бабаларыбыз мираһы» төп һөҙөмтәләре характеристикаһы	10
Дәрестән тыш эшмәкәрлек буларак «Ата – бабаларыбыз мираһы» һөҙөмтәһен һәм эффектлылығын баһалау	9
Дәрестән тыш эшмәкәрлек программаһы буйынса занятие төрҙәре	10
Материаль-техник яктан тәьмин итеү	11
Тематик план 1-2 кластар	20
Тематик план.3 класс	22
Тематик план. 4 класс	24

Аңлатма

Дәрестән тыш эшмәкәрлек буйынса эш программаһы дөйөм белем биреү буйынса дәүләт федераль стандарттары талаптарынан сығып төҙөлдө.

Мәктәптәргә региональ компонент сәғәттәре юкка сыға бара, әммә Башкортостан мәҙәниәтен, башкорт телен дәрестән тыш эшмәкәрлек иҫәбенән өйрәнеү мөмкинселеге бар. Өлгө көндә, региональ компонентты иҫәпкә алып эшләнгән, дәрестән тыш эшмәкәрлеккә арналған программалар юк, шуға күрә был хезмәттә кәрәкле тип таптыҡ.

Укыусыларҙың дәрестән тыш эшмәкәрлеккә көндөң икенсе яртыһында үткәрелә. Кластан тыш эш башланғыс кластар өсөн эшләнгән төп белем биреү программалары рамкаһында ойшторола, йәш үзгәртеүҙән иҫәпкә алып эшләнгән.

Без бик катмарлы һәм мауықтырғыс донъяла йәшәйбез, шул уҡ ваҡытта кешелек донъяһы күп яҡлы, берҙәм булырға тейеш. Тыуған илдең, рухи- әхлаҡи байлыҡтарына таянмайынса без патриот һәм лайыҡлы граждандар тәрбиәләй алмаясаҡбыҙ.

Йолаларҙы, тарихты, рухи мәҙәниәттә йөрәк һәм күңел менән кабул итеү ғаилә, туғандар, мәктәп аша килә. Ошо сәхнә ғына “атай йорто”, “тыуған ер”, “минен ғаиләм һәм туғандарым”, “Атайсал” төшөмсәһе баланың аңына кесе йәштән үк кереп кала, ә үсә килә уның граждандыҡ үзәге, патриотизмы аныклана. Рәсәй мәҙәниәтен ағастың зур олоно менән сағыштырып була, ә тамырҙары - башкорт һәм шундай уҡ башка халыҡтарҙың мәҙәниәте.

Эшмәкәрлектән дөйөм йөкмәткеһе

Хәҙерге заманда йәштәргә әхлаҡи, патриотик тәрбиәләү, уларҙың рухи байлығын үстереү башкорт халқының төп бурысы булып тора. Халықтың бай тарихында быуындарҙың бәйләнеше, халыҡ батырҙары, сәһәндәре, күренекле ғалимдары - быны киләсәк быуын белергә, танырға тейеш.

Милли холоктон һәйбәт сифаты: үз халықтың тарихына һәм традициялары ихтирам, Тыуған илгә, тыуған ергә һөйөү, әхлаҡлелек, башланғычлыҡ, тыумыштан

килгән матур тойғолар, яҡшылыҡка ынтылыштар - былар бөтәһе лә халыҡ оҫталарының ижады.

Илдең иртәгәһе киләсәк быуындың ниндәй булыуынан килә, лайыҡлы граждандар булып өсөн Тыуған илен һүзгә генә түгел, ә эш менән яратыусы, үз тарихын, милли мәҙәниәтен, халыҡ традицияларын һаҡлаусы һәм үстөрөүсә булыу кәрәк. Башҡорт тарихының үткәне катмарлы, шуға ҡарамаҫтан мәҙәниәте бай, рухы көслө. Тарихтың көтөлмәгән үзгәрештәре, ауыр һынауҙары башҡорт халқының намысын төшөрә алмаған. Халықтың үткәне бөйөк, киләсәгә лә бөйөк булырға тейеш.

Баланы тәрбиәләгәндә халықтың сәнғәт, ижад сығанактарына мөрәжғәт итеүгә заман талап итә. Башҡорт халқының бай һәм үзгәһәлекле күнел торошо фольклорҙың бөтә жанрҙарында асыла. Ҡабатланмаҫ халыҡ ижадын һаҡлау, яҡлау, уның традицияларын үстөрөү – уҡытыусыларҙың, сәнғәт әһелдәренең изге бурысы.

Башланғыс дөйөм белем биреүгә төп программаһының максаты – сифатлы белем алыу өсөн мөмкинлектәр тыуҙырыу. Был балаларҙың ҡыҙыҡһындыуҙарын һәм шәхси талаптарын иҫәпкә алып төҙөлгән программалар системаһы ярҙамында ҡластан тыш эшмәкәрлек буларак ойошторола.

Шәхси, предмет-ара һәм предмет һөҙөмтәләре

« Ата – бабаларыбыҙ мираҫы » дәрестән тыш эшмәкәрлектен программаһын үзләштерөү аша федераль дәүләт белем биреү стандарттарына тап килгән түбәндәге *шәхси һөҙөмтәләр* формалаша:

- башҡорт йолаларын, мәҙәниәтен, тарихын үзләштерөү һәм ҡабул итеү;
- ғражданлыҡ үҙаң һәм патриотизм тойғолон формалаштырыу;
- рухи ҡиммәттәр, толерантлыҡ, үткәндәргә дөрөҫ баһа бирә белеү.

Предмет-ара һөҙөмтәләр тематик планда уҡыусыларҙың эшмәкәрлегендә сағыла.

Предмет һөҙөмтәләре программаның йөкмәткәһендә күрһәтелә.

Дәрестән тыш эшмәкәрлектән укыу планындагы урыны. Дәрестән тыш эшмәкәрлектән программаһы 1-4 кластарға 34 сәғәткә иҫәпләнгән (азнаһына 1 сәғәт).

Программа йөкмәткеһенең үзенсәлектәре

Программаның йөкмәткеһе түбәндәге принциптарға буйһона:

- шәхескә йүнәлгән белем биреү (баланың ижади мөмкинлектәрен үстөрөү өсөн шарттар тыузырыу);
- аңлайышлы өйрәтеү принцибы (материал укыусыларҙың зиһененә етерлек, йәш үзенсәлектәренә ярашлы рәүештә өйрәтелә);
- педоцентризм принцибы (йөкмәткене, универсаль эшмәкәрлектә балаларҙың йәш һәм шәхси үзенсәлектәренә карап һайлау);
- мәзәни тәрбиәгә ярашлы принцип (башҡорт телен һәм мәзәниәтен бер-береһенә бәйләп халыҡ ижадының иң күркәм өлгөләрҙен өйрәнеү)

Программаның йөкмәткеһе

3 класс (34 сәғәт)

Башҡорт халыҡ ижады (4) Әкиәттә ҡунаҡта. “Кем көслө?”. «Ата ҡаз менән төлкө» әкиәте. “Төлкө менән айыу” әкиәте.” “Урал батыр” әкиәте.

Йомактар (3) Хайуандар һәм ҡоштар тураһында йомактар. Еләк – емеш, эш ҡоралдары тураһында йомактар.

Көләмәстәр(1). «Алдар һәм хан», Насретдин тураһында көләмәстәр.

Мәкәлдәр, әйтемдәр. (3) Тыуған ил, хеҙмәт тураһында мәкәлдәр. Тәбиғәт, экология тураһында мәкәлдәр. Ата- әсә, ғаилә, тәрбиә тураһында әйтемдәр.

Һынамыштар (2) Һауа торошона арналған һынамыштар. Йыл мизгелдәренә арналған һынамыштар

Йырҙар (4) Озон көйҙәр. Ҡысқа көйҙәр. “Косилка- молотилка” Такмактар. Балалар йырҙары.

Музыка уйнау ҡоралдары. (3) Курай. “Курай” тураһында әкиәт. Кумыз. Һорнай. Дөңгөр. Думбра. Мандолина.

Башкорт халык бейеүзәре. (3) Яңғыз бейеүзәр. “Бишбармак”. Күмәк бейеүзәр. “Гөлнәзирә”. «Наза» бейеүе.

Балалар уйындары. (6) “Һәпәләк”. “Сыскан менән бесәй”. “Йөзөк һалыу”. «Йәшерәм яулык», «Ак тирәк, күк тирәк» уйындары.

«Энә менән еп» уйыны. “Көн- төн” уйыны. «Без, без, без инек» уйыны

Балалардың ауыз-тел ижады (6)Һүзәр менән уйнау. Тел төзәткестәр. Һыу ингәндә, балык каптырғанда әйтелгән теләктәр. Көн торошона бәйле теләктәр. Бармактар уйыны. «Карға буткаһы» байрамы.

4 класс (34 сәғәт)

Төп халык тураһында төшөнсә. (1 сәғәт). Башкорттар кайҙан килеп сыккан? Легенда.

Башкорттардың торлағы. (3 сәғәт). Йәйге торлак. (Тирмә). Кышкы йорт. Йорттоң йыһаздары.

Башкорт аш- һыуы. (3 сәғәт). Һөт аштары. Камыр аштары. Ит аштары.

Башкорт халқының өс кейемдәре. (5 сәғәт). Катын-кыҙҙардың өс кейемдәре. Ир-егеттәрҙең өс кейемдәре. Аяҡ кейемдәре. Баш кейемдәре. Бизәнеү әйберҙәре.

Башкорттардың кәсептәре. (8 сәғәт). Солоксолок, умартасылык. Йылсылыҡ, малсылыҡ. Урмансылыҡ, игенселек.Кейеҙ баһыу, балаһ һуғыу. Бәйләү, сигеү. Тире эшкәртеү.

Башкорт орнаменты. (3 сәғәт). Орнаменттар нимәне аңлата? Башкорт кейемдәрендә орнаменттар.Йорт-кураһы бизәү.

Башкорт халқының боронғо йолалары. (11сәғәт). Кунаҡ каршылау, кунаҡ күрһөтөү. Туй йолалары, һыу башлау. Исем ататыу, колак теһләтөү. «Кис ултырыу», «Аулак». «Һуғым һуйыу», «Каз өмәһе». Кар һыуына барыу. “Кузғалак” байрамы. «Науруз» байрамы. “Йәйге Нардуған”, “ Кышкы Нардуған”. Корбан байрамы. Байрамға әзерлек. Йомғаҡлау.

**« Ата – бабаларыбыз мирасы » түнәрәктең төп һөзөмтәләре
характеристикаһы**

Темалар	Теманың йөкмәткеһе һөзөмтәнең ниндәй кимәлгә етеүенә иҫәпләнгән		
	Һөзөмтәнең 1 кимәле	Һөзөмтәнең 2 кимәле	Һөзөмтәнең 3 кимәле
1 – 2 класс			
Инеш дәрес. Балалар фольклоры төрҙәре. Бишек йырҙары. Уятҡыстар. Һөйгөстәр, һикерткестәр. Һамактар.	Балалар фольклоры тураһында мәғлүмәт алыу	Ауыз-тел ижадының әһәмиәтен аңлау	
Уйын фольклоры. Йырлы-бейеу уйындары. Һанаһмактар. Уларҙың тәғәйенләше. Хәҙерге көн-күрештә кулланыу.	Уйындарҙы йырлап-бейеп өйрөнөү. Анаһмактарҙы ятлатыу.		Уйындарҙы уйнау, башкалар араһында сығыш яһау.
Көнкүреш фольклоры.	Әңгәмә,күзәтеүҙәр, конкурстарҙа, балалар ижады күргәзмәләрендә катнашыу.	Балалар халыҡ йырҙары. Саҡырыуҙар һәм хөкөмдәр. Балалар йола шиғриәте. Кушаматтар һәм мыҫкыллауҙар. Балалар әкиәттәре.	Йырҙар, әкиәттәр тыңлау, мыҫкыллауҙарҙы ятлау. Алынған мәғлүмәттә тикшереп, ошо тема буйынса һорауҙар куйыу.
Ауыз –тел ижады фольклоры. Әүрәткестәр, йыуатҡыстар, шаяртҡыстар.	Тематик әңгәмәләр үткәреү	Уйындарҙы уйнау, башкалар араһында сығыш яһау.	Иптәштәренә сығыштарын тыңлау һәм анализлау

Тел төзәткестәр. Ижектер уйнатып, шиғыр юлдары яһау. Һүзәр менән уйнау. Рифмалап һүзен тап. Өлгөр яуап табышыу. Һүзәр менән шаярыузар. Тизәйткестәр. Үсекләшээр.	Уйын мәлдәрән кулланыу, конкурстарза катнашыу, йомактар тураһында проекттар эшләу.	Уйындарзы уйнау, башкалар араһында сығыш яһау.	Уйындарзы, тизәйткестәрзе, йомактарзы өйрәнәү. Алынған мәғлүмәтте ятлатыу һәм кулланыу..
Башкорт халык байрамдары.	Был фольклорзың иң сағыу йыйылма өлөшө, унда халыктың фольклор ижадының бик күп өлкәләре кулланыла. Бында календарь байрамдары менән танышыу.		Шул иҫәптән «Нардуған», «Науруз», "Карға буткаһы" кеүек байрамдарзы әзерләу һәм үткәрәү күзаллана.
3 класс			
Башкорт халык ижады (4)	Халык ижады тураһында мәғлүмәт алыу	Ауыз-тел ижадының әһәмиәтен аңлау	
Йомактар (3)	Йомактар сисергә өйрәнәү	Тапкырлык һәләтен үстәрәү	Йомактар койоу
Көләмәстәр(1).	Көләмәстәр укыу	Юморзың кеше тормошондағы әһәмиәтен аңлау	Ролләп укыу, һөйләү
Мәкәлдәр, әйтемдәр. (3)	Мәкәл, әйтемдәр өйрәнәү	Мәкәл, әйтемдәрзең тәрбиәүи әһәмиәтен аңлау	Мәкәл, әйтемдәрзе телмәрзә урынлы кулланыу
Һынамыштар (2)	Һынамыштар өйрәнәү	Тәбиғәт күренештәрән күзәтеү ярзамында барлыкка килеүен аңлау	Һынамыштарзы һынап карау
Йырзар (4)	Йырзар өйрәнәү	Йырзың эмоциональ	Тәрбиәүи сараларза

		кисерештәр ярзамында барлыкка килеүен билдәләү	катнашыу
Музыка коралдары (3)	Музыка коралдары тураһында мәғлүмәт алыу	Боронғо музыка коралдарын хәзерге заман мөмкинселектәре менән сағыштырыу	Кумызға уйнап карау
Башкорт халык бейеүзәре (3)	Башкорт халык бейеүзәре менән танышыу	Бейеүзәр аша халык характерын, көнкүрешен асыклау	Коллектив бейеү өйрәнәү
Балалар уйындары. (6)	Балалар уйындарын өйрәнәү	Коллективта аралашыу, берләшеү	Уйындар ойоштора белеү
Балаларҙың ауыз- тел ижады (6)	Балаларҙың ауыз- тел ижады үрнәктәре менән танышыу	Бер-беренде тыңлай белеү, аралашыу	Тел шымарткыстар уйлап сығарыу
4 класс			
Төп халык тураһында төшөнсә. (1 с).	Төп халык тураһында мәғлүмәт алыу	Асаба халыктың үткәнен һәм хәзергелен сағыштырыу	Башкорттарҙың иҫәбе, йәшәгән урыны буйынса мәғлүмәт туплау
Башкорттарҙың торлағы. (3 с).	Башкорттарҙың торлағы тураһында мәғлүмәт алыу	Торлактың халык йәшәйешенә бәйлә булыуын аңлау	Төзөүселәр хезмәте менән ҡызыкһыныу
Башкорт аш- һыуы. (3 с).	Башкорт аш- һыуы тураһында мәғлүмәт алыу	Аш- һыуың халык йәшәйешенә бәйлә булыуын аңлау	Ашнаҡсыларҙың хезмәте менән танышыу
Башкорт халкының өс кейемдәре. (5 с).	Башкорт халкының өс кейемдәре тураһында мәғлүмәт алыу	Кейемдәрҙең халык көнкүрешенә бәйлә булыуын аңлау	Заманса милли кейемдең үрнәктәрен эшләү
Башкорттарҙың кәсептәре. (8 с).	Башкорттарҙың кәсептәре	Кәсептәрҙең географик	Хәзерге заманда был кәсептәрҙең

	тураһында мәғлүмәт алыу	урынға бәйлелеген аңлау	һакланыу- һакланмауын асыклау
Башкорт орнаменты. (3 с)	Орнамент тураһында мәғлүмәт алыу	Орнаменттарҙың үзенсәлеген асыклау	Орнамент үрнәктәрен эшләү
Башкорт халкының боронғо йолалары. (11с).	Башкорт халкының боронғо йолалары тураһында мәғлүмәт алыу	Халык йолаларының көнкүрешенә бәйле булыуын аңлау	Йолаларҙы сәхнәләштерәү

**« Ата – бабаларыбыз мираһы » түнәрәктән һөҙөмтәһен һәм эффектлылығын
баһалау**

Темалар	Дәрестән тыш эшмәкәрлектән һөҙөмтәһен һәм эффектлылығын баһалау ысулдары
3 класс	
Башкорт халык ижады (4)	Халык ижадының төрҙәрен белеү
Йомактар (3)	Башкортса йомактар белеү, уйлап сығарыу
Көләмәстәр (1)	Көләмәс һөйләй белеү
Мәкәлдәр, әйтемдәр (3)	Мәкәлдәр, әйтемдәрҙең тәржемәһен белеү, телмәрҙә кулланыу
Һынамыштар (2)	Халык һынамыштарын күҙәтеү ярҙамында исбатлау
Йырҙар (4)	Башкортса йырлау, сығыш яһау
Музыка уйнау коралдары (3)	Музыка коралдарын танып белеү, уйнау
Башкорт халык бейеүҙәре (3)	Бейеү, сығыш яһау
Балалар уйындары (6)	Уйнау, яңы уйын уйлап табыу
Балаларҙың ауыз-тел ижады (6)	Һамактарҙы яттан белеү
4 класс	

Төп халык тураһында төшөнсә (1)	Аҫаба халык тураһында белеү
Башкорттарҙың торлағы (3)	Торлак үзенсәлектәрен белеү
Башкорт аш- һыуы (3)	Аш-һыу рецебын белеү, бешерәү
Башкорт халкының өс кейемдәре (5)	Исемдәрен белеү, курсакка тегеү
Башкорттарҙың кәсептәре (8)	Кәсеп төрҙәрен белеү, бәйләм бәйләү
Башкорт орнаменты (3)	Төрлө халык орнаменттарын белеү, айырыу, сигеү
Башкорт халкының боронғо йолалары (11)	Йолаларҙы белеү, сәхнәләштерәү

Дәрестән тыш эшмәкәрлек программаһы буйынса занятие төрҙәре

Темалар	Занятие төрҙәре	
	Аудиториянан тыш әүзем (хәрәкәтле) занятиялар һаны (50% - тан кәм түгел)	Аудиториялағы занятиялар һаны (50%-тан артык түгел)
3 класс		
Башкорт халык ижады (4)	2	2
Йомактар (3)	1	2
Көләмәстәр(1).		1
Мәкәлдәр, әйтемдәр. (3)		3
Һынамыштар (2)	2	
Йырҙар (4)	2	2
Музыка уйнау коралдары. (3)	2	1
Башкорт халык	2	1

бейеүзәре. (3)		
Балалар уйындары. (6)	6	
Балалардың ауыз-тел ижады (6)	4	2
4 класс		
Төп халык тураһында төшөнсә (1)		1
Башкорттардың торлағы (3)	2	1
Башкорт аш- һыуы (3)	2	1
Башкорт халқының өҫ кейемдәре (5)	2	3
Башкорттардың кәсептәре. (8)	4	4
Башкорт орнаменты. (3)	1	2
Башкорт халқының боронғо йолалары (11)	6	5

Материаль-техник яктан тәъмин итеү

1. телевизор;
1. видеоплеер;
2. компьютер;
3. магнитофон;
4. проектор.

Әзәбиәт

1. “Башкортостан укытыусыһы”, “Ватандаш”, “Акбузат”, “Башкорт халык ижады” йыйынтығы.

2. Башкорт халык ижады. Йомактар. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 1979.
3. Башкорт халык ижады. Эпос, Өфө, 1973й.
4. Башкорт халык ижады. Әкиәттәр. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 1983.
5. Башкорт халык ижады: Мәкәлдәр һәм әйтемдәр. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 1980
6. Бикбулатов Н. Б., Фәттәхова Ф.Ф. XIX- XX быуаттарҙа башкорттарҙың көнкүреше. - Мәскәү, “Фән ”1991.
7. Буракаева И.Д., Буракаева М.С., Юлмөхәмәтова М.Б. Башкорт мәҙәниәте (Тормош һабактары). – Өфө: Башкортостан «Китап», 2001.
8. Галлямова Л.Г. Краски родного края: очерки о художниках Башкортостана. – Уфа: Китап, 2002.
9. Григорьев Д.В. Программы внеурочной деятельности. Игра. Досуговое общение: пособие для учителей общеобразовательных учреждений.- М.: Просвещение, 2011.
10. Григорьев Д.В., Степанов П.В. Внеурочная деятельность школьников. Методический конструктор. Пособие для учителя. – М: Просвещение, 2010.
11. Ғөбәйзуллина Ф.Х. Башкорт сәхнәһе өсөн башкорт халык йола байрамдары, сценарийҙар, пьесалар. – Өфө: Китап, 2011.
12. Ғәләүетдинов И.Ғ. Балалар фольклоры. - Өфө. “Китап”, 1994.
13. Михеева Л.М. Дәрестән тыш эшмәкәрлек буйынса программалар йыйынтығы. Рәсәй халкының байрамдары, традициялары һәм кәсептәре. - М: «Вентана-Граф» 2013й.
14. Нагаева Л.И. Көнсығыш башкорттарының бейеүҙәре. - Өфө, 1993.
15. Усманова М.Г. Изучаем башкирский язык. Интенсивный курс обучения. – Уфа: Китап, 2011.
16. Әкиәт- хыял аскысы, йомак- зиһен аскысы. Төз.Ф.А. Нәзершина. Өфө, Китап, 2007.

Башкортса сайттар.

1. Башкорт матбуғат саралары/BashPress/СМИ РБ
<http://vk.com/bashmatbugat>
2. “Аманат” Республика балалар-үсмерзәр журналы
<http://www.amanatrb.ru/>
3. “Акбузат” Башкортостан Республикаһының балалар журналы
<http://www.akbuzat-br.ru/>
4. “Башкортостан укытыусыһы” <http://www.uchbash.ru/>
5. Балалар өсөн башкортса әсәрзәр <http://vk.com/club25661061>
6. Башкорт теле укытыусылары порталы <http://vk.com/club31352255>
7. Башкорт мәкәлдәре / Башкирские пословицы <http://vk.com/02bash>
8. Башкорт сайты (әзәби әсәрзәр, һүзлектәр һ.б.) <http://f13.ucoz.net/>
9. “Башкорт Терминдары” <http://vk.com/club56405585>
10. Википедия. Ирекле энциклопедия. <http://ba.wikipedia.org/wiki/>
11. Официальный портал Республики Башкортостан
<http://www.bashkortostan.ru/>
12. Башкортостан Республикаһының мәғарифты үстөрөү институты
<http://irorb.ru/>
13. Башкортостан Республикаһының белем биреү министрлығы
<http://www.morb.ru/>
14. Приоритетные национальные проекты <http://www.rost.ru/>
15. Министерство образования и науки Российской Федерации.
<http://минобрнауки.рф/>
16. Информационно-образовательный портал Республики Башкортостан
<http://oprб.ru/>

**Календарь-тематик план
1-2 кластар**

№	Дата план. 1 класс	Дата план. 2 класс	Сәғәт һаны	Темалар	Укыусылардың эшмәкәрлеге.	Искәрмә.
1.	5.09.	8.09.		Инеш дәрес. Хәүефһезлек нструктажы менән танышыу.		
2.	12.09.	15.09.		Бишек йырзаны.	https://www.yandex.ru/video/preview/6151164173477173795	
3.	19.09.	22.09.		Уяткыстар.		
4.	26.09.	29.09.		Һөйгөстәр, һикерткестәр.		
5.	3.10.	6.10.		Һамактар.		
6.	10.10.	13.10.		Көнкүреш фольклоры.		
7.	17.10.	20.10.		Балалар өсөн башкорт халык йыры “Кара юрға”.	Йырзар менән танышыу Йырзардың һүзәрән ятлыу. Йырзары йырау.	
8.	24.10.	27.10.		Балалар өсөн башкорт халык йыры “Кәкүк”.		
9.	7.11.	10.11.		Башкорт халык әкиәте “Курай”.	Әкиәттәр менән танышыу. Әкиәттәрзе кыскаса һөйләргә өйрәнәү. Әкиәттәрзе сәхнәләштерәү үзенсәлектәрәнә төшөндөрәү.	
10.	14.11.	17.11.		Башкорт халык әкиәте “Кем көслә?”.		
11.	21.11.	24.11.		Ауыз –тел ижады фольклоры. Әүрәткестәр, йыуаткыстар.	Әүрәткестәр, йыуаткыстар, шаярткыстар менән менән танышыу, кызыкһыныу уятыу һәм ятлатыу. Ата-әсәләр ярзаны менән үзәрәнә уйлап табырға һәм сығыш яһарға өйрәнәү.	
12.	28.11.	1.12.		Шаярткыстар.		
13.	5.12.	8.12.		Тел төзәткестәр.		
14.	12.12.	15.12.		Ижәктәр уйнатып, шиғыр юлдары яһау.	Ата-әсәләр ярзаны менән үзәрәнә уйлап табырға һәм сығыш яһарға өйрәнәү.	
15.	19.12.	22.12.		Һүзәр менән уйнау. Рифмалап һүзен тап.	Ата-әсәләр ярзаны менән үзәрәнә уйлап табырға һәм сығыш яһарға өйрәнәү.	

16.	26.12.	29.12.		Өлгөр яуап табышы.Йомактар.		
17.	9.01.	12.01.		Һүзәр менән шаярыузар.		
18.	16.01.	19.01.		Тизәйткестәр.	Ауыз-тел кыуышлығына гимнастика яһарға һәм телтөзәткестәрҙе ятлатыу.	
19.	23.01.	26.01.		Үсекләшээр		
20.	30.01.	2.02.		Такмазалар .		
21.	6.02.	9.02.		Бар ине, ти, юк ине, ти.	Ятлау, телмәрҙә кулланыу.	
22.	20.02.	16.02.		Коштарзы кыуғанда.		
23.	27.02.	1.03.		Коштар булып һайраузар.		
24.	5.03.	15.03.		Һыу ингәндә.		
25.	12.03.	22.03		Балык каптырғанда.		
26.	19.03.	5.04.		Көн торошона бәйле теләктәр. Кояш апай, сык, сык .	Һамаклау.	
27.	2.04.	12.04.		Яу, яу, ямғырым.		
28.	9.04.	19.04.		Башкорт халык байрамдары.		
29.	16.04.	26.04.		Карға буткаһы.	Халык байрамдары һәм уларзың үзенсәлектәре менән танышыу, шиғырзар, йырзар, бейеүәр өйрәнәү һәм байрамдарҙа катнашыу.	
30.	23.04.	3.05.		Кәкүк сәйе.		
31.	7.05.	17.05.		Һабантуй.		
32.	14.05.	24.05.		Үтелгәндәрҙе кабатлау.		
33.	21.05.			Саф һауала уйындар.		
34.						

3 класс

№	Дата план.	Дата үткәр.	Сәғәт һаны	Темалар	Укыусыларзың эшмәкәрлеге.	Исқәрмә.
Әкиәттәр (4)						
1	6.09.		1	Әкиәттә кунакта. “Кем көслә?”	Әкиәттәр менән танышыу Әкиәттәрҙе кыскаса һөйләргә өйрәнәү. Әкиәттәрҙе сәхнәләштерәү үзенсәлектәрәнә төшөндөрәү.	
2	13.09.		1	«Ата каз менән төлкө» әкиәте.		
3	20.09.		1	“Төлкө менән айыу” әкиәте.”		
4	27.09.		1	“Урал батыр” әкиәте.		

Көләмәстәр (1)						
5	4.10.		1	«Алдар һәм хан» , Насретдин тураһында көләмәстәр.	Көләмәстәр уҡыу.	
Йомактар (3)						
6	18.10.		1	Хайуандар һәм коштар тураһында йомактар.	Йомактар койоу, сисеу.	
7	25.10.		1	Еләк – емеш, эш коралдары тураһында йомактар.		
Мәкәлдәр, әйтемдәр. (3)						
8	8.11.		1	Тыуған ил, хезмәт тураһында мәкәлдәр.	Мәкәлдәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте тураһында әңгәмә	
9	15.11.		1	Тәбиғәт, экология тураһында мәкәлдәр.		
10	22.11.		1	Ата- әсә, ғәилә, тәрбиә тураһында әйтемдәр.		
Һынамыштар (2)						
11	29.11.		1	Һауа торошона арналған һынамыштар.	Тәбиғәт күренештәренә күзәтеу, ихтибарлы булыу	
12	6.12.		1	Йыл мизгелдәренә арналған һынамыштар.		
Йырҙар (4)						
13	13.12.		1	Йырҙар. Озон көйҙәр.	Йырҙар тыңлау, әйрәнеу, үзенсәлеген айырыу	
14	20.12.		1	Кыска көйҙәр. “Косилка- молотилка”.		
15	27.12.		1	Такмактар.		
16	10.01.		1	Балалар йырҙары.		
17.01.Музыка уйнау коралдары. (3)						
17	24.01.		1	Курай. “Курай” тураһында әкиәт.	Көйҙәр тыңлау, музыка коралдаран айыра белеу	
18	31.01.		1	Кумыз. Һорнай. Дөңгөр.		
19	7.02.		1	Думбра. Мандолина.		
Башҡорт халыҡ бейеүҙәре. (3)						
20	14.02.		1	Яңғыз бейеүҙәр. “Бишбармак”	Бейеүҙәр менән танышыу, элементтарын өйрәнеу.	
21	21.02.		1	Күмәк бейеүҙәр. “Гөлнәзирә”		
22	28.02.		1	«Наза» бейеуе.		
Балалар уйындары. (6)						
23	6.03.		1	Балалар уйындары. “ Һәпәләк”.	Уйындар өйрәнеу, уйнау.	

24	13.03.		1	“Сыскан менән бесәй”. “Йөзөк һалыу”.		
25	20.03.		1	«Йәшерәм яулык», «Ак тирәк, күк тирәк» уйындары.		
26	3.03.		1	«Энә менән еп» уйыны.		
27	17.04.		1	“Көн- төн” уйыны.		
28	24.04.		1	«Без, без, без инек» уйыны.		
Балалардың ауыз-тел ижады (6)						
29	8.05.		1	Һүзәр менән уйнау.	Тел шымартыу, һамактар өйрәнәү, байрамда катнашыу.	
30	15.05.		1	Тел төзәткестәр.		
31	22.05.		1	Һыу ингәндә, балык каптырғанда әйтелгән теләктәр.		
32	резерв		1	Көн торошона бәйлә теләктәр.		
33	резерв		1	Бармактар уйыны.		
34	резерв		1	«Карға буткаһы» байрамы.		

Календарь-тематик ематик план

4 класс

№	Дата план.	Дата үткәр.	Сәғәт һаны.	Темалар.	Укыусылырзың эшмәкәрлеге.	Искәрмә.
Төп халык тураһында төшөнсә. (1).						
1	8.09.		1	“Башкорттар кайзан килеп сыккан?”Легенда.	Асаба халык тураһында белеү, легенда менән танышыу.	
Башкорттарзың торлағы. (3)						
2	15.09.		1	Йәйге торлак. (Тирмә)	Башкорттарзың торлағы үзенсәлектәрен белеү, һүрәт төшөрөү, макетын эшләү.	
3	22.09.		1	Кышкы йорт.		
4	29.09.		1	Йорттоң йыһаздары.		
Башкорт аш- һыуы. (3 с)						
5	6.10.		1	Һөт аштары.	Аштарзың үзенсәлеген белеү, файзаһы тураһында һөйләшеү, рецебы менән танышыу, бешереп карау.	
6	13.10.		1	Камыр аштары.		
7	20.10.		1	Ит аштары.		

Башкорт халкының өс кейемдәре. (5)						
8	27.10.		1	Катын-кыззарзың өс кейемдәре.	Башкорт кейемдәренен үзенсәлектәрен белеү, таныу, хәлле һәм ябай халыктың кейемдәрендәге айырма тураһында әңгәмә.	
9	10.11.		1	Ир-егеттәрзең өс кейемдәре.		
10	17.11.		1	Аяк кейемдәре.		
11	24.11.		1	Баш кейемдәре.		
12	1.12.		1	Бизәнеү әйберзәре.		
Башкорттарзың кәсептәре. (8)						
13	8.12.		1	Солоксолок, умартасылык.	Башкорттарзың кәсептәрен белеү, уларзың географик шарттарға бәйле булыуын асыклау.	
14	15.12.		1	Йылкысылык.		
15	22.12.		1	Малсылык.		
16	29.12.		1	Урмансылык.		
17	12.01.		1	Игенселек.		
18	19.01.		1	Кейез басыу, балас һуғыу.		
19	26.01.		1	Бәйләү, сигеү.		
20	2.02.		1	Тире эшкәртеү.		
Башкорт орнаменты. (3)						
21	9.02.		1	Башкорт орнаменттары нимәне аңлата ?	Орнаменттарзы айыра белеү, үзенсәлеген өйрәнеү, эшләп карау.	
22	16.02.		1	Башкорт кейемдәрендә орнаменттар.		
23	1.03.		1	Йорт-кураны бизәү.		
Башкорт халкының боронго йолалары. (11)						
24	15.03.		1	Кунак каршылау, кунак күрһәтеү.	Йолалар менән танышыу, байрамдарға хас йырзар, уйындар өйрәнеү, “Кис ултырыу”за катнашыу.	
25	22.03.		1	Туй йолалары, һыу башлау.		
26	5.04.		1	Исем ататыу, колак тешләтеү.		
27	12.04.		1	«Кис ултырыу», «Аулак».		
28	19.04.		1	«Һуғым һуйыу»,«Каз өмәһе».		
29	26.04.		1	Кар һыуына барыу. “Кузғалак” байрамы.		
30	3.05.		1	«Науруз» байрамы.		
31	17.05.		1	“Йәйге Нардуған”, “ Кышкы Нардуған”.		
32	24.05.		1	Корбан байрамы.		
33			1	Байрамға әзерлек. Йомғаклау.		
34			1	«Кис ултыртыу» йолаһын үткәреү.		